

„Teljesedjen be mind a kettőnk vágya”¹

Kallós Zoltán és Novák Ferenc beszélgetése

*Ennek a beszélgetésnek a közreadásával köszöntjük
Kallós Zoltán folkloristát hetvenötödik és
Novák Ferenc néptáncírót hetvenedik születésnapja
alkalmából (a Szerkesztőbizottság)*

Novák Ferenc: Öt évvel vagyok fiatalabb Nálad, úgyhogy nekem kell Téged köszöntenem.

Kallós Zoltán: És nekem Téged, az az öt év, az semmi.

N: Ismerjük egymást vagy negyven éve.

K: Körülbelül.

N: Sok minden telt el azóta. A legnagyobb baj, hogy egyszerű barátaink elhagytak minket.

K: És most rajtunk a sor.

N: Hát igen. Most nekünk kell készülnünk. Mindig azt mondom a tanítványaimnak, úgy imádkozzatok, mintha ma halnátok meg, és úgy dolgozzatok, mintha örökké élnétek.

K: Egy feketelaki unokanővéremtől kérdeztek, miért dolgozik annyit? Azt mondta, nem szeretné az erejét a földbe vinni. Hát én se szeretném a földbe vinni az erőmet.

N: Igen, az ember addig dolgozik, amíg lehet, hiszen csak addig érdemes élni, amíg az ember tud valamit csinálni. Most a Máray naplóját olvasgatom, fantasztikus, ahogy ő felkészült arra a pillanatra, amikor már úgy érzi, hogy nem érdemes tovább élni.

Emlékszel, egyszer azt mondtad a Martin Györgynek, meg Pesovár Ferencnek – egyik sincs már velünk –, hogy menjünk el Bonchidára, mert lesz egy cigány lakodalom. És ha emlékszel, ezen a lakodalmon tűnt fel először az a tánc típus, amit később a néptáncosok *korcsosnak* neveztek, pedig tulajdonképpen csak egy átformált ritka tempó, de aztán iszonyatos divat lett Magyarországon, minden együttes pillanatok alatt megtanulta. Ott néztük száj tátva ezt a – mondhatnám – majdnem új tánc típust. Pedig már azt hittük, nem létezik, hogy új tánc típus alakuljon.

Visszafelé Kolozsvárra, hajnalban, négyen ültünk a kocsimban. Nem tudom mennyire emlékszel rá, van ott Apahida előtt egy nagyon keskeny híd, hírtelen kanyarral lehet rámenni, hírtelen kanyarral lehet lejönni. Már a hídon mentünk a Ladámmal, elől ült mellettem Martin Gyurka, hátul ti ketten, és egyszer csak jött egy teherautó, mint az őrült. Ma sem tudom, hogy tudtam kikerülni. Mindnyájan olyan fehérek voltunk, mint a fal, csak a Martinka cigaretta zott nyugodtan. Mi az Tinka, meg se ijedtél? Nem – azt mondja –, tudtam, hogy valamit majd csinálsz. Egy szőke mezőségi fiú volt a sofőr, nagyon be volt rúgva, de becsületére legyen mondva, megállt. Mondom neki: el tudja képzelni, milyen baj lehetett volna, ha mi itt négyen meghalunk!? Milyen hiány lenne utánunk! Jaj tanár úr drága, ne haragudjon – azt mondja –, de nagyon berúgtam. Mondom: akkor miért ül a volánhoz?

Megúsztuk. Mi ketten itt vagyunk, ők is megmenekültek akkor, de csak itt hagytak minket.

K: Én ezt a munkát, jó húsz évvel megismerkedésünk előtt kezdtem, még gimnazista koromban, s idestova 60 esztendeje folytatom, megszakítás nélkül. De nem bántam meg. Habár tettek keresztbe, de minél jobban piszkáltak a román hatóságok, annál jobban belém dugták az ördögöt, és annál nagyobb ambícióval gyűjtöttem. Most már gyűjteni nem igen járok, legfőbb dologom az lenne, hogy minél többet közre adjak ebből, mert egy ilyen gyűjtés nem lehet öncélú.

N: Hát Zoli, azt hiszem, a te életedet, senki más nem élhette volna meg. Csodálatos volt az életed. Amit te megvalósítottál a köteteidben, a lemezeiddel... az életmódod. Egyikünk se

¹ A Duna Televízióban, a Csáky Zoltán főszerkesztő által összeállított műsorban 2001. június 7-én elhangzott beszélgetés szerkesztett szövege. (Szerk.)

tudta volna megcsinálni, mert te abban a közegben nőttél fel. Fantasztikus, hogy az ember a nagynénjétől, a rokonaitól, a legjobb barátaitól gyűjthet. Ez valami olyan közelséget jelent az adatközlővel... jaj de utálok ezt a szót, de hát így hívják németül, meg franciául is: informátor, vagy informáter. Te olyan közel voltál ezekhez az emberekhez, hogy mindenki megnyílt neked. Egy magamfajta, városból jött gyűjtőnek – nálam ráadásul táncról volt szó – sok idő telt el, míg valaki azt mondta, na most táncolok, vagy énekelek magának. Volt, amikor el is fogyott az ember türelme. Te pedig ott éltél közöttük, mindenki pillanatok alatt megnyílt neked.

K: Hát igen. Rokoni és baráti körben könnyebb volt, máshol nehezebb. Moldvában például nagy volt a nyomás, és még most is az, főleg a papok részéről. Ne mondjak mást, a jászberényi Csángó Fesztiválon többször részt vett egy klézsei énekes, Bálint Erzse. Behívatta a falujában a pap és megfogadtatta véle, hogy többet nem énekel. Készségbeesve mesélte nekem, hogy nem tud eljönni, mert a pap ezt csinálta vele. Megbeszéltük a jászberényi esperes úrral, hogy feloldozza, és énekelt Erzse továbbra is.

N: Véleményem szerint a moldvai helyzet a katolikus egyházi vezetés iszonyatos bűne. És nézd meg, ma sem tesz semmit Rómában az egyházi vezetés azért, hogy magyar papjai legyenek a magyar nyelvű csángóknak.

N: Sajnos ez a XVII. századtól missziós terület volt. Olasz papokat küldtek, s azok hamarabb megtanultak románul, mint magyarul. Majláth Gusztáv püspök a XIX. század végén lemondott a moldvai püspökségről, megalakult a jászvásári püspökség. Kinevezték püspöknek Nicolaus Camilli-t, aki azonnal körlevelet bocsátott ki, mely szerint a moldvai templomokban semmilyen más nyelvre nem szabad misézni és énekelni, mint románul és latinul. Ehhez aztán hozzájárult a konkordátum, amit a román állam kötött az 1930-as években a Vatikánnal, amely szintén kimondja, hogy csak románul történhet a vallásgyakorlat. Ugyanez történt a Szerémségben, ahol már az 1900-as években megkötötték a konkordátumot, s el is szerbesedett az egész katolikuság.

N: Ettől volt nehéz. Ha a kiadványaidat nézem, akár lemezeken, akár könyvekben, mégis iszonyatosan nagy kincset tudtál feltárni. És ez az egész táncház mozgalom nélküled nem létezett volna. Minden fiatal, aki elindult Erdély felé gyűjteni, tudta, hogy van egy ház – először a kolozsvári Móríc Zsigmond utcában, később a Kossuth tér mellett – ahova bemehet, és tanácsot kaphat. Hogy is mondjam, te voltál az epicentrum. Onnan rajzottak ki gyűjteni a srácok, a te tanácsodra. Láttam és tapasztaltam, hogy egyetlen füzetet nem vettél elő! Ha valaki azt mondta, hogy el akar menni, mondjuk Magyarorszátra, vagy nem tudom hova, abban a pillanatban kapásból mondtad a papnak a nevét, vagy a tanítónak, a tanítónőnek a nevét. Őt keressétek meg, majd útbaigazít, hogy ki a jó énekes, a jó táncos. Élő lexikon voltál, vagy – mit mondjak – egy intézmény. Becsületére legyen mondva a rendszerváltás előtt magyar államnak, hogy mondtak ugyan egy-két ejnye-ejnyét a Zenetudományi Intézet néptánckutató gárdájának, de nem szóltak bele, hogy támogassák könyveid megjelenését.

K: Így tudtam létezni. Könyvek, lemezek, innen jött a pénz, ezért tudtam dolgozni mindenkivel függetlenül. Azt csináltam, amit akartam, oda mentem, ahova akartam, és tudtam hova kell menni. Sajnos Martin György meghalt, mert neki kellett volna elvégeznie a nagy szintéziseket. Most rajtam a sor és félek, nehogy úgy járjak, mint ő, azért szeretnék minél többet közreadni ebből az óriási anyagból. Nem is tudjuk pontosan, mennyi van letétben az Akadémián. Beindítottam a Kallós archívumot, amiből most jelent meg a 16. kazetta, CD-n pedig az ötödik. Szeretném folytatni ezt a sorozatot, ameddig csak lehet, és ameddig élek.

N: Az, hogy nem fejezted még be a munkádat, biztosan megtart sokáig. Drága édesanyád, tudod, mindig bosszantottam, Mentem a hátsó szobába, ahol lakott, és mondtam neki: na, meghoztam a milliárdos vőlegényt! Menjen a fenébe, ne viccelődjön velem. Mondom: de, hoztam a milliárdos vőlegényt, maga férjhez megy, Zoli végre nyugodtam gyűjthet. Menjen a fenébe – azt mondja –, egy kis bort nem hozott? Tudod, az aszút szerette kispoharanként. Azt mondja: vigyázzanak Zolira, mert nagy dolga van még az életben. Vigyázzanak rá! Mondom: vigyázzunk, amennyire lehet.

Éjszakákat tudsz fennmaradni, iszonyatos erőd van. Mikor az 1990-es években visszakaptad a szüleid házáat Válaszúton, az valami fantasztikus, amit ott megteremtettél. Azt hiszem minden pénzt, amit könyvért, Kossuth díjért valaha kaptál, azt mind abba költötted. Boldo-

gan viszek oda külföldi vendégeket, hogy lássák azt a csodát. Százan és százan fordulnak meg ott, a gyümölcsösödben felverik a sátrat, és ott élnek, ott tanulnak táncolni, énekelni. Mikor tehettem, én is mentem előadást tartani. Még ezt a világhírű Binder Baust is rávettük, hogy menjen oda, ha meg akar Magyarországgal ismerkedni. Nagyon ügyesen szervezted: román házban lakattad, hogy lássa, nincs gyűlölség, hála Istennek a nép nem igazán tudja, hogy haragudniuk kell egymásra. Amilyen szeretettel a válaszúti románok fogadják az évente több ezer ott megforduló fiatalot, pedig tudják, hogy itt főleg magyar kultúrát tanítanak, a tananyagnak csak egy kis része a román folklór. De ez a ti leckétek toleranciából, hogy a román anyagot is éppen olyan szeretettel tanítjátok, és ezt mindenki észreveszi. Azért szeretném látni, amikor valamelyik román hivatásos, vagy amatőr együttes eltáncol egy székely, vagy egy mezősegi magyar táncot.

K: Ne is várd!

N: Nem akarok nevet mondani, világhírű festőművész, Bukarestben él. Azt mondtam neki, idefigyelj, ti azzal mentegetőztök, hogy a magyarnak érdeke, hogy románul tanuljon, mert különben nem tud érvényesülni. Tudom, hogy a családotokban volt egy orvostanhallgató. Mikor végzett, a Székelyföldre küldték, s nem tudott kommunikálni. Ha Belgiumban valaki hájójépítő akar lenni, de flamand nyelvű, az meg fog tanulni franciául, mert ez az érdeke. Svájcban hogyha valaki régészettel akar foglalkozni, meg fog tanulni franciául, mert ez a régészet vezető nyelve. De amíg ti azt mondjátok, hogy a magyarság érdekében nem akarjátok, hogy magyarul tanuljanak, addig ti se tudtok megszabadulni a görceitekről, nem lesztek szabadok soha az életben.

K: Amikor Moldvában tanítottam, beiskolázáskor, a központi igazgató beosztott Fundu-Lészpedre, ez egy román falurész Lészpeden. Azt mondtam neki, ne haragudjon, nem megyek. Nekem az a feladatom, hogy meggyőzzem a magyar szülőket, magyar iskolába adják a gyerekeik. Erre azt mondja, hogy ez a parancs a tanfelügyelőségről. Mondom, ha írásban adja, megyek, s ha nem, nem megyek. És nem mentem! Abban az évben két párhuzamos magyar elsős osztályunk volt Lészpeden.

Kifogtam ott egy népszámlálást is. Anélkül, hogy megkérdezték volna az embereket, automatikusan beírták: anyanyelve román, nemzetisége román. Volt olyan öregasszony, aki egy szót se tudott románul. Mondom a számlálónak: uram, maga szeret románul beszélni? Igen. Mondom: én is szeretek magyarul beszélni. Ez az én anyanyelvem, számomra a legdrágább a világon. Gondolom büszke rá, hogy román? Én is büszke vagyok rá, hogy magyar vagyok. Tisztelem a maga kultúráját, a nyelvét, a hagyományait, a vallását, és ugyanolyan mértékben elvárom, hogy engem is tiszteljenek. Amíg a jogaimat követelem, nem lehetek nacionalista, sem sovíniszta. Ha csúfot üzők a maguk kultúrájával, nyelvével, akkor igen.

Visszatérve Válaszútra, a falu kétharmada román. Amikor az első tábort szerveztük, féltem egy kicsit. A falu szeme rajtunk volt, és a rendőrség szeme is. Szerencsére semmi probléma nem volt, és most már nem lesz a következőkben sem, gondolom. Mert alig várják már az embereket, hogy legyen a tábor, mert nekik is hasznuk lesz belőle. A falubeli szállásokért pénzt fizetünk, és szoros barátságok kötődtek románok és magyarok között.

N: Nagyon okos dolog volt, hogy a világhírű vendégeket a román családokhoz szállásoltátok.

K: Ugyanez történt, amikor beindítottuk Válaszúton a magyar iskolát. Huszonöt évig nem volt sem magyar nyelvű iskola, sem óvoda. Öt gyermek volt a minimális létszám, ennyit be is szerveztünk, a jóváhagyást is megkaptuk Bukarestből. Igen ám, de megindult az ellenakció a tanügy részéről, és visszalépett két gyermek. Kellott hozzunk más faluból három gyermeket, úgyhogy beindult a magyar tagozat, és szeretnénk továbbfejleszteni. Nekünk annyival könnyebb a dolgunk, mint Moldvában, hogy ezek a szórványban élő emberek nagyon szeretnének magyarok maradni, és akarnak is magyarul tanulni. Ezért kellenének olyan kollégiumok, ahova begyűjtjük a gyermekeket. Ha nem lépünk, ha nem lesz magyar iskola, akkor öt-tíz év alatt elveszítetünk ötszázezer magyart.

N: Félek, hogy ez a folyamat majdnem megállíthatatlan. Aztán vannak más ártalmak is, nézz oda! Állandóan ijesztgetik az embereket ezzel a globalizációval és egyebek. Nekem az a véleményem, hogy ez a veszély létezik. Fel fog épülni Budapesten a második Mamut Áruház, fel fog épülni a másik bejáratnál az újabb Aushan. Ahogy valamikor a szovjet laktanyák is a

főváros bejáratánál voltak, a globalizációt terjesztő nagyáruházak vannak ugyanott. Körül vagyunk véve, nem lehet bejönni a fővárosba anélkül, hogy egy ilyen szupermarketbe ne ütközne az ember. Ez megállíthatatlan.

De azért egy magadfajta ember rengeteget tesz, s ha a magyar ifjúságnak csak a tizenöt vagy húsz százaléka beoltódik ezzel a kultúrával, az egy erős mag. Amikor csinálod ezeket a nagy produkciókat, a Hősök terén is van kétszáz ember a színpadon, utána ezren táncolnak a szabadtéri táncházban. Ez erős szellemiséget áraszt magából, ami ellensúlyozhatja a globalizációt. Érted? Majd elmegyünk egymás mellett. Bevallom, miután nincs messze tőlem én is szoktam a Teszkóba menni, mert mindent megkapok. De attól én ugyanaz a Novák Ferenc vagyok, ugyanúgy fogom szeretni a kultúrát, mint táncírónak ugyanez marad az anyanyelvem, és mind több fiatal van, akinek ez az anyanyelve.

K: Hát igen, nekünk kötelességünk, hogy ezt a kultúrát éltesük és továbbadjuk a következő nemzedékeknek. Szerencsénkre is van kétszáz ember, mert akik kiöregedtek a táncházból, hozzák a gyerekeiket és az unokáikat. Ez a folyamat egyre bővül, anyanyelvi szinten terjed ez a szórakozási forma, amely megkövetel egy viselkedési formát, egy tartást. Ez nem olyan, mint a diszkóban, hogy villanyt oltogatnak, késelődnek, verekednek. Ez egészen más szórakozási forma, nemesebb, magyarabb, ami tartást ad az embernek. Nagy közösségformáló ereje van, különösen a közös táncnak és a közös éneklésnek.

N: Azt szoktam mondani: nehogy valaki agitálja a táncházas gyerekeket! Kodály azt mondta, ha valaki nem tudom hány magyar népdalt ismer, akkor nem neki a magyarságról túl sokat mesélni, mert mindent tudni fog a magyarságról!

K: Legyen zenei anyanyelvünk, ami csak magyar lehet, s ehhez kapcsolódik a magyar mozgáskultúra.

N: Teljesen odavolt az én román vendégem, hogy milyen jól táncolják a gyerekek az ő táncukat. Szeretik? Mondom: nagyon szeretik. A román is, a bulgárt is, a görögöt is szeretik. Különben jellemző, hogy olyan országban alakult ki táncház mozgalom, ahol nem vert gyökeret a véres nacionalizmus. Ezt érdemes lenne egyszer szociológiailag is megnézni. Ahol túlteng a nacionalizmus, ott a sajátjukat sem táncolják a maguk örömére.

K: Így van! Próbáltak nálunk román táncház tábort szervezni, Szamosújvárnémetiben. Senki nem ment el. Nem tudom, hogy szervezték, Bukarestből kaptak rá pénzt. Mi nem kapunk Bukarestből támogatást, kevés segítség jön a magyar állam részéről. De szerencsénk van a nyugatiakkal, rengeteg nyugati jön főleg hangszertanulásra, és onnan megmarad valami, amiből fenn tudjuk tartani a táborokat.

N: Tudod, én azért vagyok nyugodt, mert mögöttem is látok egy olyan kört, nem is kis létszámú csoportosulást, amely folytatni fogja a munkádat.

K: Én is boldog vagyok, mert a tanítványaim, úgy látom, hogy folytatják majd a munkát. Természetesen másképp mint én, ezt tudomásul kell venni, nekik más gondolataik vannak bizonyos dolgokról. De folytatják, elszánttá váltak. Semmi mást nem tudtunk nekik átadni, csak azt, hogy legyenek elszántak ebben a munkában, és ne hagyják abba. Akkor azt hiszem érdemes volt élni.

